

על חורבות קרתגו

לרגע הייתי המום. אבל, אמרתי, אין לזה שום קשר: הפסים הכחולים לקוחים מן הטלית".
מה זה טלית? שאל.
ניסיתי להסביר, אך הוא הסתכל בי במבט של הבנה, כאחד האומר: טוב, אני מבין שאתה צריך להכחיש את זה, אבל שנינו יודעים שזה כך.
עכשיו רק חסר שאנשי ארץ ישראל השלמה יאמצו לעצמם את הגירסה הזאת!

תורה מאוחרת

פעם ישבתי במליאת הכנסת כאשר נשא אבא אבן נאום, שבו תיאר את חיי היהודים בארצות-ערב במרוצת הדורות כפרק שחור משחור.
כאשר סיים שיגרתו לו פתק, שבו הבעתי את תימהוני על תיאור זה. כשעה שהיהודים סבלו באירופה עינויים ורדיפות ללא-ספור, לא ידע העולם הערבי פוגרומים, אינקוויזיציה והמרתדת כפירה. מדוע, שאלתי, אתה מנסה להשחיר פרק זה? מדוע לשכתב את העבר כדי להתאים אותו לצרכי התעמולה של ההווה?
אבן השיב לי על גבי הפתק שיש אורות וצללים בפרשה זו. לאחר מכן הואיל לשלוח לי את סיפורו, עמו, כדי לשכנע אותי שנתן שם תיאור מאוזן.

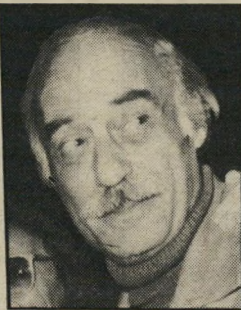
יתכן שלא הייתי מעוז להתמרד נגד תיאורו של אבן, לולא ראתי שנים רבות לפני כן את סיפורו של שלמה רב גויטיין, יהודים וערבים. זהו ספר היסטורי שנכתב באהבה, על-ידי גדול המיזרחנים היהודים של דורו, חוקר הגניזה היהודית בקאהיר. גויטיין, יליד גרמניה, התייחס אל הנושא שלו באהבה. הוא תיאר את חייהם של היהודים בארצות-ערב, עד לראשית הסיכסוך המודרני בין הציונות והתנועה הלאומית הערבית, באור חיובי ביותר. היהודים היו לא רק שרים ורופאים בספרד של תור הזהב, אלא גם שותפים של סוחרים ערביים, חבריהם של מרענים ערביים, בעלי-בית במלחמות ההגנה נגד הצלבנים, אחי-סלסל בספרד של האינקוויזיציה. היהדות והאיסלאם השפיעו זה על זה במרוצת הדורות, עד שקשה לתאר זה בלעדי זה — כשם שאין לתאר כלל את תחיית השפה הערבית במאה הנוכחית ללא ההשפעה הערבית.
גויטיין לימד אותנו לא רק להכיר את הסימביוס היהודי-ערבי ב-1300 השנים האחרונות, אלא גם לראות את האור הגנוז בו. הוא תרם תרומה רבה לעיצוב עולמי הרוחני, כאשר מת השבוע, כמיכללל פרינסטון בארצות-הברית, תמהתי. לא ידעתי שהגיע לגיל כה מופלג. גישתו מתה הרבה זמן לפניו. היא נרצחה בידי תועמלנים וזיומים, סלפנים מקצועיים שהרעילו דור שלם של ישראלים וציירו להם תמונה כוזבת לחלוטין על מצבם של היהודים בארצות האיסלאם.

כוסית עם דוב

פעם הייתי נוהג לסור כלילה, כגמר העבודה, לפאב של פדרריקה דוב, כדי לגנום כוסית אחת או שתיים ולפרוק את המטח בשיתחוללין.
זה היה נוח, מפני שהפאב שכן במרתף הבית שבו גרתי, ואחרי-כך עבר למקום לא הרחק משם. אך יותר מן המיקום משכה אותי אישיותם של בני הזוג סגל.

תחילה שמתי יותר לב לפדרריקה, שהיתה מארחת מלידה, שופעת חיים (עבר זמן עד שתפסתי שזה לא בריוק כך). אך אחר-כך למדתי לכבד גם את רוב.

למראית-עין היה רוב סגל פלייבי גמור. אפשר היה לגלגל עימו שיחה על הא ועל דא, מכיוון שבדרך כלל הייתי מגיע אליו כחצות הלילה, אחרי יום-עבודה של 14 שעות. ולא היה לי שום חשק לדבר על גורלה של מדינת-ישראל ועל תעודת האנושות, הייתי מוכן לדבר עימו על נושאים פחות מחייבים, להתברר ולצחוק. למדתי להעריך, ואחרי-כך להעריך את רוב, אחרי שחלה. זה היה לפני כ-12 שנה, אם איני טועה. שמעתי שלקה בטרסן הגרון. הוצע לו לסלק את הגידול הממאיר בניתוח, שהיה הופך אותו לאילים.



סגל

הוא סירב. מוטב למות כשקולי עימי מאשר לחיות באלם, אמר.
הוא לא נכנע. הוא לא הפסיק לעשן או לשתות. הוא החזיק מעמד בצורה כה מפליאה, עד כי אחדים מאיתנו החלו חושדים שזאם כל הסיפור על מחלתו לא היה ולא נברא.
מילחמת-יוסכפיור הוציאה אותי מן ההרגל ללכת לפאבים, וגם לאחרי-מכן, כשזכר המלחמה דהה, לא חזרתי להרגל זה. ראיתי את הסגלים לעיתים רחוקות. ידעתי שנסיונם להעביר את הפאב שלהם ליפו נכשל, שהם שקעו בחובות, שמצבם קשה. שמעתי גם שדוב סגל ממשיך במלחמת-הגבורה הפרטית שלו.
השבוע מת. לא היה לי הכוח הנפשי ללכת להלוויה. אני בז לפחדנותי.

שכחיהם מילא תפקיד של אלוהים — תפקיד שחיים כהן לא בחל בו מעולם.
אולי אין זה הגון להשוות את תקופת-הגורל של כהן כיועץ המישפטי לממשלה לתקופתם של מאיר שמגר, אהרון ברק וכיוצא זמיר — כי כהן היה בורג במערכת השתלטנית של כן-גוריון, בתקופה שהיתה רחוקה מאוד מן הליברליות (היחסית) של ימינו. כשנפט בבית-המישפט הצטיין כהן לעיתים קרובות (אך לא תמיד) בפיסקידין ליברליים. גם כן החשבון אינו חד-צדדי. כהן סירב לפסול את רשימת אל-ארד לבחירות, ונשאר במיעוט. אך הוא גם אסר על ערבי לגור ברובע היהודי בירושלים — פסקידין שהיה מדהים למדי.

לא ידעתי שהציע להתפטר מהממשלה, כאשר נאלץ לנרד לאמריקה כדי לשאת אשה גרושה — מכיוון שעל פי חוקי-ישראל לא יכול היה לשאת אותה בארץ. הייתי אז כריעה שעליו אכן להתפטר. וכי איך יכול אדם לשפוט על פי חוקי-המדינה, אם הוא עצמו נאלץ לעקוף אותם בצורה די מבישה? אשתו הנהדרת הוסיפה על כך בתוכנית סיפור מרתק: שמיד אחרי חתונה זו, עוד באותו יום, הופיע כהן בוועידה למען זכויות-האדם באמריקה, וניסה להצדיק שם את החוק הישראלי, שמנע ממנו להתחתן במולדתו!

גם זוהי נקודה שבה חלקתי תמיד על כהן. הוא אחד מרבים המאמינים כי מותר למתוח ביקורת בארץ, אך שיש לשקך — או



לפחות להעלים את האמת — בחו"ל. כהן הפך זאת לשיטה ממש, כאשר הוא הופיע ומופיע כסניגור הדמוקרטיה הישראלית בחו"ל ומגן על הפגיעות בזכויות-האדם — אותן הפגיעות שהוא מגנה אותן בכל חומרת-הדין בדבריו ובמעשיו בארץ.

בתוכנית דובר הרבה על כהונתו של כהן כראש ועדה לבריאת דרכי-הענישה. זהו תפקיד חשוב, ואין ספק שכהן הציע הרבה הצעות טובות. אך עובדה מחרידה היא שכיום, אחרי שנים רבות של פעולת ועדה זו, תנאי-המאסר בארץ הם גרועים הרבה יותר מכפי שהיו בראשיתה. אלפי אנשים כלואים אצלנו בתנאים בלתי-אנושיים. האם לא היה חיים כהן צריך לזעוק, להרעיש שמיים וארץ?

אולם אם נגשים את כל מעשיו הטובים ומחלילי הרעים של כהן על כפות המאזניים, יעלה החיוב בהרבה על השלילה. טוב שישנו. טוב שהוא ממשיך לפעול. טוב שיש לנו גם עכשיו מה לבקר אצלו.

חשובים מכל היו דבריו על הסיבות שהביאו אותו, נצר למישפחת-רבנים גרמנית, להפנות את גבו לדת, לאמונה ולכפיה הדתית, וביחוד לגיוענות נוסדנירנברג, המופיעה אצלנו באיצטלה של דת. בתקופה שבה עורכים כליהיתקשות מסע ממושך של שטיפת-מוח בזכות דתיות צבועה, ומעלים על נס "חוזרים בתשובה" ומקיונים דתיים למיניהם — לא יסולאו דברים אלה בפז.

מן הנילוס עד הפרת

תאמין לי, אין דבר כזה! אמרתי לברשיה פלסטיני, המשרת באש"ף בתפקיד שאינו בכיר ביותר. הוא העלה את הסיפור הישן שעל קיר במישכן הכנסת בירושלים חקוק פסוק מתנ"ך. הקובע את גבולות ישראל מן הנילוס עד הפרת.
בסדר, אז הכתובת הזאת הוטרדה, הוא ויתר, אבל מה עם הרגל הלאומי שלכם?
מה איתו? תמהתי.
אל תיתמם, השיב. יש בו מגן-דויד, המסמל את מדינת-ישראל, בין שני פסים כחולים, המסמלים את הנילוס והפרת.

לפני כמה ימים נערכה פגישה היסטורית בתוניס. היא מוכיחה שאפשר לכרות שלום גם אחרי מלחמה ארוכה ועקובה מרם, שורעה בלב שני הצדדים שינאה שחורה כשאלו. אני מתכוון, כמוכן, לחוזה-השלום בין רומא וקרתגו, שנחתם אחרי 2100 שנים בין ראש עיריית-רומא, אוגו וטרה, ובין ראש עיריית קרתגו, שארלי כליבי.

איני יודע מי הגה את הרעיון — וטרה, אדם נהדר וגם קוממוניסט, שהבטיח לי לעזור גם בהשכנת השלום בין ישראל והפלסטינים — או כליבי, שהוא גם מוכיר הליגה הערבית. אך זה היה רעיון נהדר.

קרתגו — קרת-חדשת — היתה עיר עברית, מבחינה מסויימת. היא הוקמה על-ידי מתנחלים מצור. המתישבים הראשונים הגיעו, כנראה, עוד בתקופת-האבות שלנו, אך העיר עצמה נוסדה בערך בתקופת אחאב ואיזבל, שגם היא היתה בת צור.



קאמו

על הנסיכות של ייסוד העיר יש הרבה אגדות והשערות. יתכן שהוקמה על-ידי קנאים דתיים, שמאסו ברית הליברלית שהחלה מתגבשת בצור העשירה, כשם שארצות-הברית הוקמה על-ידי צאצאי הפורטוגלים הקנאים מברזילניה. מספרים שהוקמה על-ידי נסיכה מצור, אלישה או אלישר, שרבה עם אביה המלך וברחה מצור (ששכנה אז על אי) ליבשה. כאשר שלח המלך אנוניו כד לאסוף אותה ואת האוצר שלקחה עימה, היא שיכנעה את המלחים לברוח עימה מערבה.

בהגיעה לאיזור קרתגו קנתה אלישה (היוונים קראו לה "דירו", הפליטות) חלקת-ארמה "כגודל העור של שור". אך היא חתכה את עורו של שור לרצועות דקות, והקיפה בהן שטח גדול, שבו קמה העיר. זו הפכה, במשך מאות שנים של עמל, מסעות, מיסחר וכיבושים למעצמה הדומיננטית במערב הים התיכון, בשעה שהיוונים השתלטו על המיזרח.

תמונתה של קרתגו בהיסטוריה עוותה על-ידי הרומאים, שגירסתם התקבלה. היתה זאת מדינת-מיסחר גדולה, מעין ונציה של ימי-קדם, שדבקה ברית הכנענים (בחרובות קרתגו מציגים כיום קערות שבהן הובאו בני-בכורים כקורבן לאל) ושדרכה שפה שהיתה מעין ניב-אח לעברית שלנו.

התפשטות קרתגו התנגשה בהתפשטותה של מדינת-עיר גדולה אחרת — רומא. הקרב נערך על האי סיציליה במלחמה הפונית (הפיניקית) הראשונה, כמאה שנה לפני מרד המכבים. כאשר פלש צבא-קרתגו לספרד, יצאו הרומאים למלחמה היוונית השנייה, שבה הגיע המצביא הגדול, תיבעל, עד לשערי רומא. אחרי שחצה את הריה-אפים בראש טור הפיניקים שלו. בסוף נוצה השתררה שביתת-נשק ממושכת, שבמהלכה ביקר הסנאטור הרומאי קאטו את קרתגו והתרשם מעושרה ומעוצמתה. אז החליט לסיים כל נאום שלו בסנאט הרומאי במילים בנות-האלמוות "DELENDA EST CARTHAGO". קרתגו צריכה להיחרב!

הרומאים קיבלו עצה זו. בעיקבות המלחמה הפונית השלישית והאחרונה נכבשה קרתגו והושמדה כליכל ב-146 לפני הספירה. בימי מילומות החשמנאיים. הנשיא חביב בורגיביה קיבל את פניו של לעבדות ועל חורבותיה נזרה מלח, כדי שלא יצמח שם דבר לעולם.

אולם קרתגו צמחה מחדש, ושיגשה שוב במשך מאות בשנים, עד שבאו הערבים בשנת 697 והעבירו את מרכז-הכובד לתוניס הסמוכה.

כיום קרתגו קיימת, חורבותיה (רובן רומאיות וביזנטיות) מושכות תיירים מכל העולם ונמלה-העופה של קרתגו הוא שער-הכניסה לתוניסיה. הנשיא חביב בורגיביה קיבל את פניו של ראש עיריית רומא בארמונו, השוכן ליד שרידי המיבצר של קרתגו הפיניקית. עצמו האכזרית של קאטו הוקן הופרה, סוף-סוף. אם מלחמה כזאת הגיעה, סוף-סוף, לסיומה בשלום — יש תיקויה לכלל סיכסוך. גם הסיכסוך שהוביל את כוחות-צה"ל לעיר צור, עיר-האם של קרתגו.

חיים כהן שכזה

לחיים כהן יש מעריצים רבים, ואחד מהם הוא חיים כהן עצמו. הוא די צודק בזה.

מי שראה את התוכנית חיים כשאלה, שהוקרשה לו, יכול להתרשם שהעולם הזה ליווה אותו לאורך חייו ב-35 השנים האחרונות. שער העולם הזה ועמודיו הופיעו ושוב ושוב על המירקע. ולא במיקרה.

חיים כהן הוא כן-אדם. משמע: לא כולו טוב, לא כולו רע. ועל כן גם יחסי אליו דו-ערכי.

כאשר כהן כיועץ המישפטי לממשלה, שירת את דויד כן-גוריון וכל מזימותיו. בין השאר גיבש הצעת-חוק, שקבעה עונש-מוות על שורה של עבירות נגד ביטחון המדינה, ושגם שאר סעיפיה היו דרקוניים. או גולד השער המצויין של שמואל בק — אז צייר-המערכת שלנו — שהוקרע על המירקע. ראשו המצוייר של כהן, בעל הצורה המיוחדת-במינה, הופיע בו על רקע של יד המועכת אזרח. זה היה כאשר בחרנו בו כבאשיה-השנה תשי"ג (1953).

אך באותה התקופה עצמה ידענו גם על דאגתו לאסירים שונים,